

87962

Var. *Fagelvarld* 49 (1984): 211, 206

Busksångaren *Acrocephalus dumetorum* i Sverige

JAN-ÅKE HOLMBRING

En inte oväsentlig charm med ornitologin är variationerna som fågelskådandet bjuder. Fåglarna varierar i antal och uppträdande, säsong för säsong, och år från år.

Även långsiktigt sker förändringar i många arters förekomst. Minskningar i bestånden påtalas oftast, men ändå är det fler arter som ökar i antal än minskar! Till de expanderande arterna hör busksångaren, som trots att den är svårbestämd, säkert kommer att ses och höras allt oftare i Sverige.

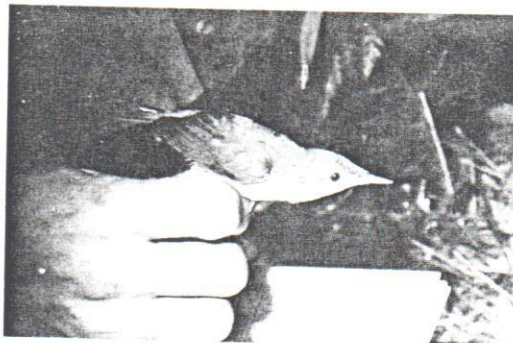
Busksångaren tillhör de arter, som vid gränsen för sitt utbredningsområde sakta sprider sig över vårt land. Antalet fynd uppgick t.o.m. 1980 till ca 110. Mot den bakgrunden är det av intresse att ge en överblick över artens expansion.

Det kan kanske tyckas överflödigt att ingående behandla en art, som endast observerats med som mest 20 exemplar per år. Tidigare har det dock visat sig, att expanderande arter efter ett kort inledningsskede snabbt ökat i numerär på ett sådant sätt, att det varit nära nog omöjligt att längre fram kunna kartlägga utvecklingen. Det kan i detta sammanhang erinras om, att trastsångaren, då den 1971 var föremål för riksinventering, endast rapporterades med 22 exemplar — alltså ungefär samma antal som busksångaren 1979 — för att i slutet av 1970-talet kunna inräknas i bortåt ett par hundra sjungande hanar, vilket innebar en tiobubbling på mindre än tio år. Om utvecklingen kommer att gestalta sig lika för busksångaren vare därmed osagt.

Utbredning

Busksångaren tillhör en turkestansk faunatyp med utbredning från Balticum genom Ryssland och västra Sibirien till Jenisej och nordvästra Mongoliet, söderut genom Turkestan till norra Afghanistan och nordöstra Iran. Den övervintrar i Främre och Bortre Indien (Salomonsen 1967). Utbrednings- och övervintringsområden framgår av figur 1.

Artens ursprungliga utbredningsområde ligger alltså öster och sydost om Norden och den har

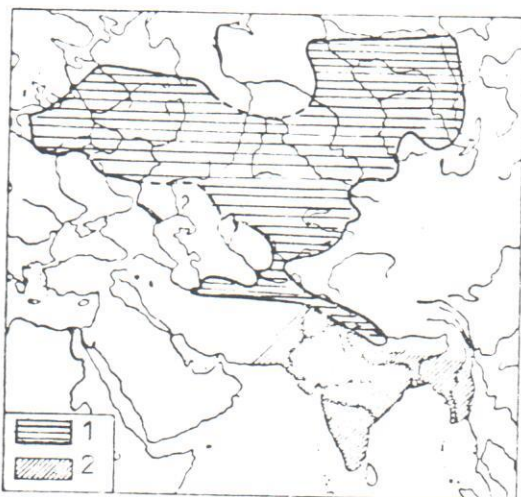

Busksångare ringmärkt i Uppland 1973. Foto: Pelle Solenbergl.

Blyth's Reed Warbler.

först i relativt sen tid påträffats här. Ganska naturligt gjordes de första fynden i sydöstra Finland, 1930 och 1934, och den första häckningen där konstaterades 1947. Den är sedan 1944 årsviss och har ökat starkt i antal under 1950- och 1960-talen. Under 1970-talet har även antalet häckningar blivit allt fler. Arten förekommer idag i stora delar av Finland, men den tätaste populationen torde fortfarande finnas i södra Karelen (Koskimies 1978, 1979, 1980). I Norden i övrigt har — utanför Sverige — endast ett fynd noterats; i Danmark i juni 1976 (Dybbro 1978). I Norge var busksångaren fram till och med 1970 inte känd (Haftorn 1971).

Förhållandet på kontinenten är okänt, men i England har arten påträffats ca 12 gånger till och med 1975, samtliga fynd gjorda i augusti—okto-

Figur 1. Busksångarens utbredningsområde enligt Dementiev (1968). 1 — häckningsområde, 2 — övervintningsområde.

Breeding (1) and wintering area (2) of Blyth's Reed Warbler according to Dementiev (1968).

ber (Sharrock & Sharrock 1976). Tidpunkten för fynden tyder på s.k. omvänd flyttning.

Tidigare publicerade fynd — numera ej accepterade

Stor osäkerhet rådde länge angående möjligheten att med säkerhet skilja busksångaren från andra *Acrocephalus*-arter. Vid genomgång av litteraturen visar det sig att ett flertal tidiga fynd finns publicerade, inte bara i handböcker och tidskrifter utan även i olika upplagor av *Förteckning över Sveriges fåglar*. I vissa publikationer har dessa fynd ansetts trovärdiga, i andra har de dementerats eller uteslutits. För att i någon mån bringa klarhet i förhållandena refereras här de av mig kända publicerade tidiga fynden, som numera betraktas som inte fullständigt säkerställda. (De första med säkerhet gjorda fynden refereras längre ner.)

1. Det första misstänkta fyndet av busksångare, som publicerats, är en uppgift om att Dag Hannerz den 16 maj 1932 vid sjön Varpan vid Falun hört en fågel, som antogs vara denna art (Holmström 1947). Rapportören själv har dock ansett bestämningen vara osäker.

2. En sannolik busksångare hördes sjunga i Graddö öster om Norrtälje den 10 juni 1947, men full klarhet om arttillhörigheten kunde inte nås (Lundevall 1954).

3. Den 23 juni 1948 fångades en förmodad busksångare vid Ottenby på Öland (Lundberg 1960). Fågeln bestämdes bl.a. efter vingformeln, ringmärktes och släpptes. Fyndet kan ej beläggas i brist på dokumentation (SOF 1978).

4. Ett annat fynd, som förmodades vara busksångare, gjordes den 6 juni 1950 vid Hovran i Dalarna (Mellquist 1950). Fyndet kan enligt Bylin (1975) "ej anses vara dokumenterat på ett sådant sätt som man måste kräva för denna svårbestämda och hittills sällsynta art".

5. Den 5 juni 1952 hörde C.-F. Lundevall en busksångare sjunga vid Ottenby på Öland (Lundevall 1954). Utförliga anteckningar om sången gjordes och underställdes tre framstående kännare av arten, O. Leivo, O. Kallala och H. Johansen, vilka alla bekräftade, att det ej rådde något tvivel om bestämningen. I 6:e upplagan av *Förteckning över Sveriges fåglar* anförs detta fynd som troligt (SOF 1970).

6. Vid Getterön utanför Varberg fångades den 10 maj 1960 (ej 20,5) en adult fågel som antogs vara en busksångare (Getterö fågelstations ringmärkningsjournal). Den ringmärktes och lär ha filmats. Inga anteckningar, som kan styrka exemplarens identitet finns bevarade (Getterö fågelstation, enl. U. Unger i brev). Även detta fynd anförs i 6:e upplagan av *Förteckningen* som troligt (SOF 1970).

7. I Frostbrunnsdalen, St. Tuna, i Dalarna hördes 21 juni 1965 en fågel, som bestämdes till busksångare, sjunga. Sången bandades och har avlyssnats av bl.a. Sture Palmer, som också bekräftat artbestämningen (Mellquist 1967, Bylin 1975). Uppgiften har medtagits i Bylins "*Dalarnas fåglar*" (Bylin 1975). Den godtog också som saker av redaktionen för 6:e upplagan av *Förteckningen*, men har uteslutits i den nya *förteckningen* (SOF 1970, 1978).

8. Den 9 juni 1966 upptäcktes strax utanför Varberg en sjungande fågel, som man antog var en busksångare. Fångstförsöket av den sjungande fågeln misslyckades, men däremot fångade man på samma plats ett annat exemplar, som man antog var honan (Kanje 1967). Arttillhörigheten har dock ej ansetts säkerställd med samma motivering som för fyndet vid Getterön ovan (Getterö fågelstation, enl. U. Unger i brev). Även detta fynd anförs dock som säkert av redaktionen för 6:e upplagan av *Förteckningen*, men har uteslutits i den nya (SOF 1970, 1978).

9. Den 23 juni 1966 infångades och ringmärktes en förmodad busksångare vid Sjölundan utanför Malmö. Arten bestämdes på vingformeln och jämförelser kunde göras med kärr- och rörsångare på platsen (Bauer & Larsson 1973). Fyndet har inte ansetts som säkerställt.

Utän att ifrågasätta det riktiga i att bedöma ovanstående fynd som osäkra är det idag med hänsyn till artens expansion intressant att tidsmäs-

Figur 2. F 1958—1980.

Number of 1958—1980.

sigt jämförigt skett i

Då det i 1930-talet väster göra lela 1946). överensstär expansion sydöstra Fi den ökning 1950-talets (1960) note talet uppträ relativt när

I flera av använts fö ningar av fö dömningssu godkännas de det förh sammats, a busksångar phalus-arte Noteras bö sångare och land (Kosk till individe Allt detta ga svenska

Figur 2. Förekomsten av busksångare i Sverige 1958—1980.

Number of Blyth's Reed Warbler in Sweden 1958—1980.

sigt jämföra dem med den utveckling som samtidigt skett i vårt östra grannland.

Då det första refererade fyndet gjordes — på 1930-talet — började just artens expansion mot väster göra sig gällande i Finland (Leivo 1946, Kalela 1946). Fynden under 1940- och 1950-talen överensstämmer i tiden ganska väl med den starka expansion Klockars (1944) noterade för arten i sydöstra Finland under 1940-talets första del och den ökning, som Eriksson (1969) meddelar från 1950-talets början t.o.m. 1965. Även Lundberg (1960) noterar, att busksångaren i slutet av 1950-talet uppträdde på andra sidan Bottenviken, alltså relativt nära vårt lands gränser.

I flera av de ovan uppräknade fallen har sången använts för identifikation av arten, och inspelningar av förmodade busksångare har utgjort bedömningsunderlag för huruvida ett fynd skulle godkännas eller inte. Man bör därvid ta i beaktande det förhållande, som på senare tid uppmärksammas, angående icke artspecifik sång dels hos busksångare (Lundevall i brev), dels hos *Acrocephalus*-arterna över huvud taget (Svensson 1982). Noteras bör också, att hybridisering mellan busksångare och kärrensångare, som konstaterats i Finland (Koskimies 1980), eventuellt kan ge upphov till individer med avvikande sångsätt.

Allt detta sammantaget gör, att även om de tidiga svenska fynden fortfarande måste betraktas

som osäkra, det likväl inte kan uteslutas, att något av dessa verkligen gällt busksångare.

På grund av svårigheterna att identifiera arten, främst därför att bra inspelningar av sången tidigare saknades, var busksångaren en art, som skulle granskas av raritetskommittén från dess tillkomst 1972 fram till och med 1977. Även fynd före Rk:s tillkomst togs upp till behandling. I och med att nya inspelningar av sången kom fram under 1970-talet ansågs nämnda svårigheter undanröjda, varför arten ströks från listan. Fynd från tiden 1978—1980 har därför endast behandlats av de lokala rapportkommittéerna.

Problemet att med säkerhet identifiera arten tycks emellertid inte vara slut med detta. Sälunda har t.ex. Tåkerns fältstation föredragit att stryka arten från sin artlista (Tyrberg 1981) trots ett fynd 1966 (Rosenberg 1980) och ett annat 1977 (Ö1OF 1978). Det senare exemplaret var för övrigt infångat och ringmärkt. Antalet fynd i landskapet reduceras därmed från sju till fem.

Utvecklingen i Sverige

Som första officiella fynd för busksångare betraktas idag det som gjordes 15 juni 1958 på Haparanda Sandskår (Lundberg 1960). Det andra och tredje fyndet gjordes vid Ottenby på Öland 1959 respektive 1963. Under resten av 1960-talet noterades bortåt 10 fynd, spridda över landet från Falsterbo i söder till Söderhamn i norr.

Under 1960-talet gjordes i regel endast enstaka fynd årligen, dock två 1964 och 1969 och fyra 1966. Från och med 1970 blev emellertid förekomsten årsvis, med ett stigande antal för varje år. 1979 är hittills rekordåret med ca 20 observationer. Den tidsmässiga fördelningen av förekomsten av busksångare i Sverige t.o.m. 1980 har illustrerats i figur 2.

Utvecklingen kan lämpligen jämföras med den för andra expanderande arten i landet, t.ex. trastsångarens under åren 1917—1970 (Holmbring 1973). Efter ett blygsamt inledningsskede med ett fåtal fynd under ett tiotal år börjar antalet observationer skjuta i höjden något för att mot slutet av perioden stiga allt kraftigare. Det är också intressant, att jämföra utvecklingen med den som arten haft i Finland, där busksångarpopulationen under många år följts av Koskimies (1980). Expansionen i Sverige motsvarar i något mindre skala den som skett i Finland.

Geografisk fördelning

De svenska fyndens fördelning landskapsvis visas i tabell 1 och figur 3. Av dessa framgår, att en mycket stor del av fynden gjorts i Skåne och på Öland, vilket med tanke på den stora ornitologtätheten i dessa landskap inte är särskilt överraskande. Annars är fyndens geografiska fördelning klart östlig, med största tätheten i östra Svealand och längs norrlandskusten. Att detta sammanhänger med busksångarens östliga utbredning och invandringen österifrån torde vara ganska givet. I landets västra landskap är mycket få observationer gjorda; endast en i vardera Halland, Bohuslän och Jämtland, medan arten i Dalsland, Värmland, Härjedalen och Lappland ännu inte är iakttagen.

Ankomsttid och ursprung

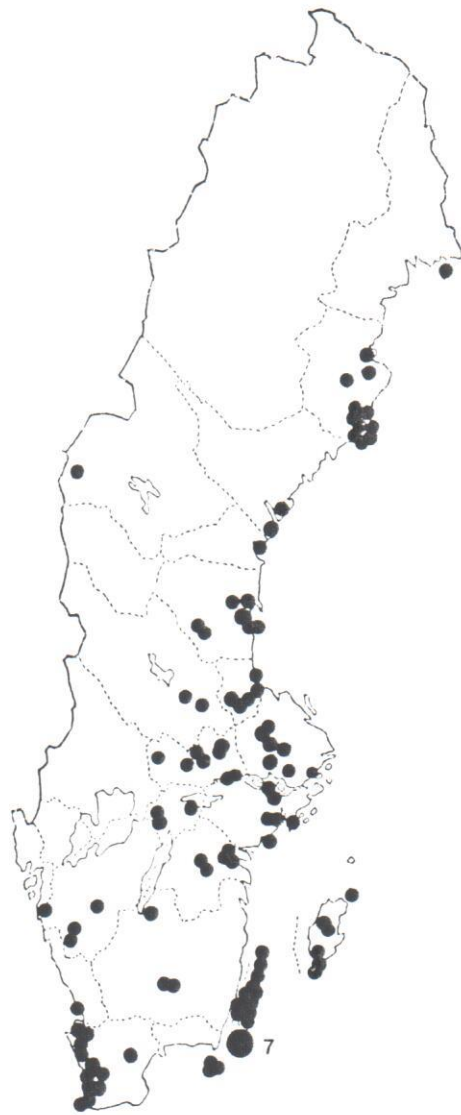
Busksångaren anländer till Sverige tidigast i slutet av maj, men oftast i början av juni. I figur 4 redovisas 108 daterade förstagångsobservationer av arten. Om man bortser från de sju individer som hördes första gången i juli, blir såväl medianvärdet som medelvärdet för ankomstdagen den 12 juni. Materialet är visserligen litet, men ger likväl en antydning om den vanligaste tidpunkten.

Tabell 1. Fynd av busksångare i olika landskap 1958—1980.

Records of Blyth's Reed Warbler in different Swedish provinces 1958—1980.

Skåne	12
Blekinge	3
Småland	3
Öland	18
Gotland	6
Halland	1
Bohuslän	1
Västergötland	3
Närke	3
Östergötland	6
Sörmland	6
Uppland	8
Västmanland	8
Dalarna	2
Gästrikland	5
Hälsingland	7
Medelpad	1
Ångermanland	2
Västerbotten	11
Norrbotten	1
Jämtland	1
	108

I sydöstra Finland angav Koskimies (1980) för åren 1970—1979 den 28 maj som medeldatum för hanarnas ankomst. Han noterade också, att flyttande busksångarhanor stannade och sjöng i området 1—2 dagar för att sedan försvinna. Ankomstdatum i Sverige är alltså 14 dagar senare än i Finland. Man skulle kunna förklara detta med, att

Figur 3. Geografisk fördelning av anträffad busksångare i Sverige 1958—1980.
Geographic distribution of Blyth's Reed Warbler in Sweden 1958—1980.

de hana
sjunger i
na, drar v
gen nå Sv
Demen
tidpunk
nen, d.v.s
i Finland.

Biotop

I mycket t
busksänge
ger ingen
första fyn
videbuske
frodig bjö
fågel i Kv
och vass
Uppsala v
och växtli
vass och
nässlor (L
I Finlan
sångarna

Antal
Number

20-

15-

10-

5-

Figur 4. För
förstagångs
1958—1980
Spring arriv
reflected by
was recorde

es (1980) för
eldatum för
kså, att flyt-
och sjöng i
svinna. An-
ar senare än i
etta med, att

de hanar som i slutet av maj uppträder och sjunger i Finland, men inte lyckas hitta någon hona, drar vidare i flyttningsriktningen för att slutligen nå Sverige några veckor senare.

Dementiev m.fl. (1968) anger 14–17 maj som tidpunkt för artens uppträdande i Moskva-regionen, d.v.s. ca 14 dagar före ankomsten till Karelen i Finland.

Biotop

I mycket få fall är något nämnt om i vilken biotop busksångaren uppträtt i Sverige. Lundberg (1960) ger ingen närmare beskrivning av biotopen för det första fyndet utan anger bara att fågeln sjöng i en videbuske. Ett exemplar i Söderhamn sjöng i en frodig björk, ca 2 m upp (Markgren 1967) och en fågel i Kvismaren förflyttade sig mellan vidensnår och vass (Swanqvist 1967). Vid Föret utanför Uppsala var sångplatsen företrädesvis ett pilträd, och växtligheten runt omkring utgjordes av bladvass och videbuskar med en markvegetation av nässlor (Landgren & Swanqvist 1968).

I Finland uppger Koskimies (1980), att busksångarna uppehöll sig i halvöppen, torr och bus-

kig miljö. Den förekom på övergivna ångar, i gamla trädgårdar och i kanter av fält och vägar. Undervegetationen bestod ofta av hallon, brännässla, mjölkört, älgräs och kirskaal.

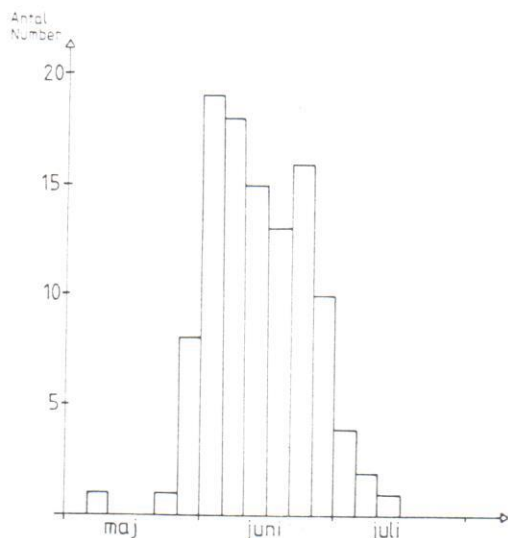
Från Sovjetunionen finns uppgifter om mycket varierande val av landskapstyper, där busksångaren kan förekomma (Dementiev m.fl. 1968). Den kan uppträda längs flodbankar och i kärrkanter, men även i tät barr- eller lövskog och i björkdungar på stäppartad mark, alltså i en helt torr miljö.

Häckning

Busksångaren har ännu inte konstaterats häcka i Sverige, men med tanke på de senaste årtiondenas snabba expansion torde det första häckningsfyndet inte vara alltför avlägset. Lämpliga häckningsmiljöer lär inte saknas i landet, och det skulle kanske löna sig att noga undersöka passande biotoper under de första juniveckorna. Igenväxande hag- och ängsmarker och gamla trädgårdar i närheten av vattendrag och sjöstränder torde då vara värda ett närmare studium.

Koskimies (1980) menar, att det än så länge inte saknas lämpliga häckningslokaler för arten i det område han undersökt i Karelen, trots att han där noterat mer än 25 revir per km² 1979. Att det där emot skulle vara brist på honor av busksångare framgår av att han 1979 fann inte mindre än tre häckande par, där hanen var busksångare och honan kärtsångare. Detta tyder på, att busksångaren även i Finland befinner sig på gränsen till sitt utbredningsområde, vilket innebär ett överskott på hanar. Det senare torde i sin tur ha sin orsak i, att arten även i Finland expanderat genom förlängd flyttning. Det är ju framför allt hanar, som företar sådan flyttning, vilket brukar resultera i att under ett inledningsskede ett stort överskott av sjungande, oparade hanar uppträder inom ett område.

En liknande utveckling vore inte otänkbar i vårt land och det skulle kanske vara värt att ha uppmärksamheten riktad på kända kärtsångarlokalerna även här i Sverige.

Figur 4. Fördelning i femdagarsperioder av 108 daterade förstagångsobservationer av busksångare i Sverige, 1958–1980.

Spring arrival of 108 Blyth's Reed Warblers 1958–1980 reflected by the earliest date on which each singing male was recorded.

Summary: The occurrence of Blyth's Reed Warbler, *Acrocephalus dumetorum*, in Sweden.

During the 1930's and 1940's Blyth's Reed Warbler was established in eastern Finland. The first accepted record

Busksångare i Hälsingland 1975. Foto: Christer Andersson.

Blyth's Reed Warbler.

for Sweden was not made until 1958, and during the 1960's c. 10 birds were recorded. Since 1970 occurrences have been annual and are increasing. The highest number in one year was c. 20 birds 1979.

Litteratur

- Bauer, C.-A. & Larsson, P.-G. 1973. Sjölundas fågeliv. *Meddelande från Skånes ornitologiska förening* 12: 33—45.
- Bylin, K. 1975. *Dalarnas fåglar*. Gävle.
- Dementiev, G.P. m.fl. 1968. *Birds of the Soviet Union*. Vol. VI. Jerusalem.
- Dybbro, T. 178. *Översigt över Danmarks fugle 1978*. Köpenhamn.
- Eriksson, K. 1969. On occurrence and ecology of Blyth's Reed Warbler (*Acrocephalus dumetorum*) and Marsh Warbler (*A. palustris*) in Finland. *Ornis Fennica* 46: 157—170.
- Haftorn, S. 1971. *Norges fulger*. Trondhjem.
- Holmbring, J.-A. 1973. Trastsångaren *Acrocephalus arundinaceus* i Sverige 1971 och dess tidigare förekomst i landet. *Vår Fågelvärld* 32: 23—31.
- Holmström, C.T. m.fl. 1947. *Våra fåglar i Norden*. Bd. IV. Stockholm.
- Kalela, O. 1946. Zur Charakteristik der neuzeitlichen Veränderungen in der Vogelfauna Mittel- und Nord-europas. *Ornis Fennica* 23: 77—98.
- Kanje, B. 1967. Fågelstationernas bokslut 1966. Getteröns fågelstation. *Sveriges Natur* 1967: 17—18.
- Klockars, B. 1944. Fågelfaunan vid mellersta Syväri. *Ornis Fennica* 21: 104—134.
- Koskimies, P. 1978. Viitakertusen (*Acrocephalus dumetorum* Blyth) pesimabiologiasta Lappeenrannassa 1978. (Summary: On the breeding biology of Blyth's Reed Warbler, *Acrocephalus dumetorum* Blyth, in Lappeenranta in 1978). *Ornis Karelica* 4: 99—105.
- Koskimies, P. 1979. Yölaulajien leviämishistoriasta ja esiintymisestä Etelä-Karjalassa. (Summary: The expansion and occurrence of the night-singing species in South Karelia). *Ornis Karelica* 5: 3—15.
- Koskimies, P. 1980. Breeding biology of Blyth's Reed Warbler *Acrocephalus dumetorum* in SE Finland. *Ornis Fennica* 57: 26—32.
- Landgren, T. & Swanqvist, S.-E. 1968. Fågelobservationer från Uppsalastrakten. *Vår Fågelvärld* 27: 84—87.
- Leivo, O. 1946. Neue Funde des Sumpfrohsängers, *Acrocephalus palustris* (Bechst.), in Finnland nebst einigen Bemerkungen zu seiner Ausbreitung in jüngster Zeit. *Ornis Fennica* 23: 65—77.
- Lundberg, S. 1960. Lundsångare (*Phylloscopus trochiloides*) och med största sannolikhet även busksångare (*Acrocephalus dumetorum*) på Haparanda Sandskår 1958. *Vår Fågelvärld* 19: 53—55.
- Lundevall, C.-F. 1954. Om invandrande fåglar och tillfälliga gäster. *Sveriges Natur*, Årsbok 1954, s. 167—194.
- Markgren, G. 1967. Busksångare (*Acrocephalus dumetorum*) funnen i Dalarna, Hälsingland och Närke. Hälsingland. *Vår Fågelvärld* 26: 58.
- Mellquist, S.A. 1950. De fyrtio visornas sångare funnen i Hovran. *Dalafågaren* 1950: 3—14. Falun.
- Mellquist, S.A. 1967. Busksångare (*Acrocephalus dumetorum*) funnen i Dalarna, Hälsingland och Närke. Dalarna. *Vår Fågelvärld* 26: 58.
- Rosenberg, E. 1980. *Fåglar i Sverige*. 5:e uppl. Stockholm.
- Salomonsen, F. 1967. Systematisk översikt över Nordens fåglar. I: Blaedel, N. (red). *Nordens fåglar i färg*. Bd. 7. Malmö.
- Sharrock, J.T.R. & Sharrock, E.M. 1976. *Rare Birds in Britain and Ireland*. Berkhamsted.
- Swanqvist, S.-E. 1967. Busksångare (*Acrocephalus dumetorum*) funnen i Dalarna, Hälsingland och Närke. Närke. *Vår Fågelvärld* 26: 58.
- Svensson, I. 1982. Dementi om en *Acrocephalus* vid Oset, Närke, i juni 1979. *Vår Fågelvärld* 41: 105—106.
- SOF. 1970. *Förtäckning över Sveriges fåglar*. 6:e uppl. Stockholm.
- SOF. 1978. *Sveriges fåglar*. Stockholm.
- Tyrberg, T. 1981. Artlista över Takerns fåglar. *Meddelande från Takerns fågelstation 1980*, s. 26—34.
- Östergötlands läns ornitologiska förening. 1978. *Fåglar i Östergötland 1977*.

Jan-Åke Holmbring, Hällebovägen 3,
582 60 Linköping

Lövsån

ANDERS

Som ett led använda 16°24'E) fa förändringa rens flyttning pulationer (

Två raser

I Norden ä nominatforn (Williamsor mellan de t tergotland (SOF 1978), minatrasen. Storleken na i de sydl, än för de n 1945, Willia leksskillnad mm längre v liamson 197 utöver har S naviska lövs från olivgrö grönfärgade gulare under

Flyttningen

Under vårfly tidsdifferens liamson & l

Meddelande nr 97
Contribution no.